

Woźniak, Bartłomiej. Surogacja rzeczowa w kontekście ochrony majątku powierniczego w wybranych systemach prawnych. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2022 (ss. 334, ISBN 978-83-66849-14-3)

Keywords: fiduciary relationships, real subrogation, trust, trust estate

Słowa kluczowe: powiernicze stosunki prawne, surogacja rzeczowa, trust, majątek powierniczy

Choć kontynentalne porządki prawne nie regulują w sposób szeroki ani szczegółowy instytucji o charakterze powierniczym, instytucje te są z powodzeniem tworzone i wykorzystywane na podstawie przepisów *civil law*. Jest to jednak proces niewątpliwie bardziej skomplikowany niż posłużenie się precyzyjnie uregulowaną instytucją trustu, funkcjonującą od wieków w tradycji *common law*. Prawo trustów zawiera konstrukcje, które w sposób stosunkowo prosty rozwiązują problemy stanowiące dla prawnika kontynentalnego nie lada wyzwanie. Jedną z takich potencjalnie problematycznych, lecz jednocześnie kluczowych kwestii związanych z powiernictwem, jest ochrona majątku powierniczego i doskonale służąca temu zasada surogacji rzeczowej. Recenzowana monografia Bartłomieja Woźniaka jest uzupełnieniem polskiej literatury naukowej o pozycję, która wyczerpująco opisuje rzeczoną zasadę surogacji rzeczowej w kontekście majątku powierniczego. Co istotne, Autor nie ogranicza się do opisu tego zjawiska w zakresie zaledwie jednego porządku prawnego. Przedstawia omawiane zagadnienie w ujęciu komparatystycznym, opisując je z perspektywy tradycji *common law*, obecnych porządków *civil law*, a także prawa rzymskiego. Poznajemy więc szczegółowo instytucję powiernictwa postrzeganą na aż trzy różne sposoby, dostrzegając oczywiście wyraźne podobieństwa w jej konstrukcji oraz wykorzystaniu. Autor prezentuje wskazane rozwiązania chronologicznie w kolejności ich historycznego powstawania, i to właśnie przesądza o strukturze pracy.

Po krótkim wprowadzeniu w tematykę powiernictwa, nakreśleniu terminologii używanej w pracy oraz interesującym uzasadnieniu wyboru konkretnych zagadnień skupiających się wokół tematu przechodzimy do szerokiego opisu różnych form powiernictwa funkcjonujących w prawie rzymskim. Od prostej fiducji wykorzystywanej, w zależności od zamierzonego celu, w dwóch postaciach: jako *fiducia cum amico contracta* lub *fiducia cum creditore contracta*, Autor prowadzi nas do bardziej skomplikowanych, późniejszych form rzymskich stosunku powierniczego: fideikomisu oraz posagu. Zrozumienie przedstawianych w tym punkcie instytucji jest przydatne przy lekturze kolejnych rozdziałów książki, Autor bowiem często odwołuje się do nich, pokazując różnice i podobieństwa między współczesnymi uregulowaniami a ich historycznymi odpowiednikami. Co ciekawe, okazuje się, że więcej podobieństw do niektórych obecnie obowiązujących konstrukcji prawnych znajdziemy z dawniejszą historycznie fiducją niż z bliższym czasem współczesnym fideikomisem czy posagiem jako majątkiem powierniczym. Szczegółowe zarysowanie każdej z form powiernictwa, przedstawienie stron tego stosunku prawnego i wykazanie istnienia przy nim majątku odrębnego budują podstawy do wprowadzenia najważniejszej części opisu: przybliżenia roli surogacji rzeczowej przy ochronie majątku powierniczego w danym rodzaju stosunku powierniczego.

Po części odnoszącej się do prawa rzymskiego następuje analiza funkcjonowania instytucji powiernictwa porządkach prawnych tradycji *common law*, gdzie powiernictwo znane jest jako trust. Autor zdecydował się przyjrzeć bliżej regulacjom prawa angielskiego jako tego, które stanowiło podstawę do rozwoju całego *common law*. Interesujący wstęp poświęcony definicji trustu wprowadza czytelnika w myślenie o prawie charakterystyczne dla tradycji *common law*, w której zawzięte próby przyporządkowania trustu do jednej z kategorii praw oraz wypracowanie powszechnie uznanej definicji tego słowa uznaje się za bezcelowe. Wyraźnie odznacza się tutaj profesjonalne podejście komparatystyczne Autora, który nie ogranicza się do powierzchownej analizy porównawczej obowiązujących przepisów, ale uwzględnia i przybliża czytelnikowi głębokie podziały pomiędzy dwoma tradycjami prawnymi, które przyczyniły się do tak różnego ukształtowania się instytucji powiernictwa w prawie kontynentalnym oraz *common law*. Trust, od wieków bardzo chętnie wykorzystywany w *common law*, stał się doskonale uregulowanym prawnie stosunkiem o niezliczonej ilości zastosowań. Mimo że trust wykazuje cechy przede wszystkim stosunku o charakterze obligacyjnym, jego beneficjentowi przysługuje ochrona także na płaszczyźnie prawnorzeczowej. Tak kompleksowa ochrona beneficjenta, w szczególności umożliwienie mu dochodzenia roszczeń związanych z naruszeniem majątku powierniczego także przeciw osobom trzecim, stanowi przedmiot dłuższej analizy we wskazanym rozdziale. Szczególną uwagę Autor obdarzył szerokie wykorzystanie zasady surogacji rzeczowej w celu ochrony majątku powierniczego, zachowania jego pierwotnej wartości, a w konsekwencji zabezpieczenia interesów beneficjenta. Prawo angielskie przewiduje w tym celu aż dwie procedury: *following* oraz *tracing*, co stanowi najszerszą możliwą formę ochrony pozycji beneficjenta w ramach trustu.

Połączenie roszczeń o charakterze rzeczowym i obligacyjnym i przyznanie ich w ramach jednego stosunku prawnego to rozwiązanie, jak się zdaje, niedopuszczalne w *civil law*. W związku z tym następny rozdział, poświęcony analizie funkcjonowania stosunków powierniczych w ramach prawa kontynentalnego na przykładzie prawa polskiego,

zawiera próby pogodzenia dwóch czynników: dążenia do jak najszerzej ochrony pozycji beneficjenta w ramach stosunku powierniczego, oraz ograniczeń wynikających z natury i tradycji prawa kontynentalnego. Trudno jest bowiem wyobrazić sobie, żeby *civil law* pozostawiało przestrzeń do stworzenia stosunku prawnego przyznającego jednocześnie roszczenia z zakresu prawa zarówno obligacyjnego, jak i rzeczowego. Ponieważ to właśnie surogacja rzeczowa umożliwia najszerzą ochronę strony stosunku powierniczego, Autor doszukuje się w prawie polskim przepisów umożliwiających jej zastosowanie w kontekście ochrony majątku powierniczego. Przyznaje, że prawo polskie przychyliło się ku traktowaniu powiernictwa jako stosunku o charakterze wyłącznie zobowiązaniowym, będącym przejawem zastosowania zasady swobody umów. Jednocześnie trafnie podnosi argumenty przemawiające za tym, że polski system prawny postrzega powiernictwo jako odrębną instytucję.

Ostatni rozdział poświęcony jest analizie trzech projektów związanych z ujednoczeniem instytucji powiernictwa w ramach międzynarodowego prawa prywatnego, które w założeniu miałyby obowiązywać w państwach członkowskich Unii Europejskiej, a także jednego obowiązującego aktu prawnego, do którego przystąpić mogą dowolne państwa świata. Autor przedstawia nam proponowane rozwiązania w zakresie instytucji o charakterze powierniczym. Oczywiście analizuje, w jakim stopniu każdy z projektów realizuje zasadę surogacji rzeczowej w ochronie majątku powierniczego, a także zauważa, że konstrukcja powiernictwa zaproponowana w każdym z nich jest niewątpliwie silnie oparta na angielskim prawie trustów.

Rozdziały podzielone są na liczne podrozdziały, z których każdy koncentruje się wokół wąskiego przedmiotowo zagadnienia. Niezwykle ułatwia to poruszanie się po tekście i umożliwia szybkie odnajdywanie interesujących czytelnika informacji – taka systematyka jest jedną z wielu niekwestionowanych zalet recenzowanej pracy. Ma ona strukturę ułatwiającą zrozumienie i zapamiętanie prezentowanej treści. Każdy z rozdziałów jest zaopatrzony w krótkie podsumowanie omawianego zagadnienia, a występujące na przestrzeni całej treści liczne powtórzenia wybranych twierdzeń pozwalają czytelnikowi utrwalić przekazaną informację. Co istotne, powtórzenia te są umieszczane w różnych kontekstach, tak by czytelnikowi łatwo było znaleźć powiązanie logiczne między przytoczonym wcześniej twierdzeniem a podnoszonym w danym miejscu argumentem. Zdolności Autora w systematyzowaniu i przekazywaniu wiedzy przejawiają się także w natychmiastowym podsuwaniu w treści książki odpowiedzi na pytania, które pojawiają się w głowie czytelnika podczas lektury. Spójny, uporządkowany charakter pracy zaskakuje w szczególności z uwagi na ogrom informacji, jakie udało się Autorowi tak zgrabnie ująć w kilku obszernych rozdziałach. Imponująca liczba pozycji w bibliografii świadczy o dogłębnym i wyczerpującym zbadaniu przez Autora opisywanego zagadnienia. Wiedza ta jest jednak skondensowana i podana w tak przystępnej formie, że czytelnik nie odczuwa przesytu informacji, który utrudniałby zrozumienie przekazywanej treści. Cennym zabiegiem stosowanym przez Autora jest także cytowanie tekstów oryginalnych w części pracy odwołującej się do źródeł rzymskich, co na pewno ucieszy entuzjastów prawa rzymskiego oraz stworzy czytelnikowi szansę do samodzielnego przyjrzenia się oryginalnej treści uregulowań. Pomimo specjalistycznej tematyki Autorowi na przestrzeni całej pracy udało się zachować przejrzysty i zrozumiały język. W celu uniknięcia powtórzeń, charakterystycznych dla języka prawniczego, lecz niepożądanych

w tak długiej pracy, Autor włożył wysiłek w przełożenie niektórych pojęć angielskich na język polski, tak by móc następnie wykorzystywać je w pracy naprzemiennie.

Opracowanie z pewnością stanowi istotny wkład w polską naukę prawa w obszarze badań nad powierniczymi stosunkami prawnymi. To szczególnie cenne źródło wiedzy na temat form wykorzystywania surogacji rzeczowej do ochrony majątku powierniczego, ukazanej z perspektywy prawno-porównawczej i opisanej z wykorzystaniem narzędzi historyczno-porównawczych, które dodatkowo wzbogacają pogłębioną analizę tego zjawiska. Opracowanie ma znaczną wartość praktyczną – kwestia prawa trustów i wykorzystywania podobnych konstrukcji w obszarze *civil law* stanowi zainteresowanie prawników kontynentalnych zaangażowanych w dążenie do harmonizacji prawa prywatnego w obrębie Unii Europejskiej. Uważa się, że wprowadzenie uniwersalnych, europejskich regulacji między innymi w obszarze prawa trustów stanowiłoby kolejny krok na drodze do utworzenia silnego i sprawnie działającego wspólnego rynku wewnętrznego. Analiza przeprowadzona przez B. Woźniaka zawiera szczegółowe opisy najistotniejszych elementów niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania instytucji powiernictwa oraz wskazuje na niekwestionowaną przewagę regulacji *common law* w zakresie ochrony majątku powierniczego, a w rezultacie beneficjenta stosunku powierniczego.